

بررسی نگرش اقشار مختلف درباره حضور تماشاچیان زن در میدان‌ها و رقابت‌های ورزشی مردان

دکتر رضا قراخانو^{۱*}، فریده نیسیان^{۲*}

* پژوهشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

تاریخ دریافت مقاله: ۸۵/۱۱/۱۶ تاریخ پذیرش مقاله: ۸۶/۷/۹

چکیده

حضور تماشاگران زن در ورزشگاه و سالن‌های ورزشی در بسیاری از کشورها، عادی تلقی می‌شود و از این نظر تفاوتی میان زن و مرد وجود ندارد. در جمهوری اسلامی ایران، ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی ایجاب می‌کند که برای حضور زنان به‌عنوان تماشاچی مسابقات مردان، تعریف ویژه‌ای صورت گیرد تا این ارزش‌ها خدشه‌دار نشود و زنان هم بتوانند به حقوق خود دست یابند. در تحقیق حاضر، نگرش اقشار مختلف جامعه درباره حضور زنان تماشاچی در میدان‌های ورزشی مردان بررسی و مقایسه شده است. جامعه آماری تحقیق، زنان و مردان بالاتر از ۱۵ سال کشور از اقشار مختلف بودند. از این عده، ۲۴۹۷ نفر حجم نمونه آماری را در دو گروه سنی ۳۰-۱۵ سال و ۳۰ سال به بالا تشکیل می‌دهند. برای انتخاب نمونه، ابتدا حجم نمونه در هر استان متناسب با سهم جمعیتی آن استان تعیین شد. سپس در هر استان نمونه‌ها به‌صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه محقق‌ساخته و مصاحبه استفاده شد. تحلیل یافته‌ها با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی (توزیع X^2) در سطح $\alpha = 0/05$ صورت گرفت. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که بیشتر پاسخگویان، به ورزش و تماشای مسابقات ورزشی علاقه دارند. این علاقه در زنان گروه سنی کمتر از ۳۰ سال، افراد عادی و افرادی با تحصیلات دیپلم و کمتر بیشتر است. یکی از مهم‌ترین دلایل عدم حضور اقشار مختلف به ویژه نخبگان و روحانیان در ورزشگاه‌ها به‌عنوان تماشاچی، علاوه بر پخش

۱. استادیار دانشگاه تربیت مدرس

۲. کارشناس ارشد سازمان تربیت بدنی

مسابقات از تلویزیون و دوری ورزشگاه‌ها از منزل، عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی برخی تماشاچیان و ورزشکاران مرد است. در عین حال بیشتر پاسخگویان اعتقاد دارند حضور زنان تماشاچی مردان را ملزم به رعایت اصول اخلاقی می‌کند.

بیشتر پاسخگویان انتظار دارند رسانه‌ها در ایجاد زمینه مناسب و فرهنگ‌سازی برای رسیدن زنان به حقوق خود نقش مؤثری ایفا کنند. درصد زیادی از پاسخگویان، تعیین مکان مناسب و ویژه برای خانواده‌ها و زنان را مناسب می‌دانند. حتی تماشای نوبتی مسابقات نظر بسیاری از پاسخگویان را به خود جلب کرده است. با این همه، نگرانی از عدم رعایت اصول اخلاقی و رفتاری از سوی مردان، در پاسخگویان به ویژه نخبگان و روحانیان وجود دارد و به همین لحاظ، زمان حاضر را برای حضور زنان تماشاچی مناسب نمی‌دانند و معتقدند تا هنگامی که این فرهنگ در افراد و در ورزشگاه‌ها ایجاد نشود، حضور تماشاچیان زن خود سبب بروز مشکلات بیشتری خواهد شد.

کلید واژه‌های فارسی: تماشاچیان زن، ورزش، ورزشگاه‌ها.

مقدمه

ورزش به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی از مسائل مختلف جامعه تأثیر می‌پذیرد و گروه‌های مختلفی را با عنوان ورزشکار و تماشاچی زیر پوشش قرار می‌دهد (۱).

در جامعه کنونی، ورزش به‌عنوان امری انسانی - تربیتی مورد توجه بوده و در بین همه اقشار جامعه به سرعت در حال گسترش است (۲). همچنین متأسفانه قشر عظیمی از افراد اجتماع یعنی جوانان، به دلایل گوناگون به مسائل مخرب از جمله اعتیاد روی آورده‌اند، زنان نیز از این قاعده مستثنا نیستند و می‌توان گفت نداشتن امکانات کافی ورزشی و برنامه مناسب برای پر کردن اوقات فراغت، دامنگیر آنان نیز شده است (۳). با نگاهی گذرا به مسابقات مردان که امکان حضور زنان در آنها فراهم بوده است، به نظر می‌رسد در هر مکانی که زنان به‌عنوان تماشاچی حضور داشته‌اند، نزاکت و انضباط بیشتری در میان ورزشکاران و هواداران حاکم بوده است. حال با توجه به تأثیر تماشاچیان در نشان دادن احساس غرور و ایجاد انگیزه در ورزشکاران، به نظر می‌رسد حضور تماشاچیان زن در میدان‌های ورزشی، تأثیر مثبتی بر ورزشکاران و تماشاچیان خواهد داشت. ایمن‌سازی محیط‌های ورزشی از راه جلوگیری از رفتارهای پرخاشگرانه، خشونت‌آمیز و وندالیستی، ایجاد رفتارهای اجتماعی و تربیتی منطبق با اصول و سنت‌های پسندیده اسلامی و ملی و

فرهنگ‌سازی در ورزشگاه‌ها، افزایش انگیزش عمومی فرد بر اثر حضور تماشاچی علاقه‌مند، زنده کردن روح ورزش، فرهنگ‌سازی و یافتن الگوهای ورزشی مناسب و تقویت ورزش زنان از راه دیدن مسابقات برتر، عواملی برای بررسی امکان حضور زنان به‌عنوان تماشاچی در میدان‌ها و رقابت‌های ورزشی مردان است. به‌نظر می‌رسد با حضور بانوان و خانواده‌ها در ورزشگاه‌ها برای تماشای دیدارهای ورزشی، می‌توان نظارت و کنترل اجتماعی را در ورزشگاه تا حد زیادی افزایش داد، زیرا خرده‌فرهنگ اوباشگری در مقابله با فرهنگ ناموس‌پرستی، فرصت ابراز وجود و آلوده‌سازی محیط ورزشگاه را نخواهد یافت. از این رو اصلی این است که با توجه به شرایط کشور، حضور زنان تماشاچی در ورزشگاه‌ها چه ابعادی دارد و با چه موانعی روبه‌روست و چگونه می‌توان این مشکلات را برطرف کرد؟ بی‌گمان متغیرهای مختلفی همچون عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و فنی در این زمینه قابل توجه‌اند که باید به تجزیه و تحلیل آنها پرداخت. زنان نیمی از افراد جامعه را تشکیل می‌دهند و غنی‌سازی اوقات فراغت آنان از راه تماشای رقابت‌های ورزشی مردان، به‌ویژه در سطح قهرمانی، در سالم‌سازی جامعه نقش مؤثری خواهد داشت.

سال‌هاست که بحث ورود زنان به سالن‌های ورزشی مطرح است، ولی هنوز برای این مسئله تدبیری جامع اندیشیده نشده و حضور زنان در سالن‌های ورزشی جدی گرفته نشده است. در مقاله حاضر، به بررسی و مقایسه دیدگاه‌های اقشار مختلف درمورد حضور تماشاچیان زن و شناخت رشته‌های ورزشی ای که امکان حضور زنان در آنها به‌عنوان تماشاچی فراهم است، پرداخته شده است.

روش اجرای پژوهش

این تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی بوده و به روش میدانی انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه زنان و مردان اقشار مختلف از جمله دانش‌آموزان، کارگران، کارمندان، پزشکان، استادان دانشگاه، روحانیان، دارندگان مشاغل آزاد، خانه‌داران و متخصصان ورزشی در رده سنی ۱۵ سال و بالاتر است. در این تحقیق نمونه‌ها به روش

تصادفی از ۲۸ استان انتخاب شدند، بدین معنا که ابتدا حجم نمونه در هر یک از استان‌ها متناسب با سهم جمعیتی استان در هر رده سنی معین شد. سپس در هر استان به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای (در هر رده سنی نمونه‌گیری از میان زنان و مردان به صورت تصادفی انجام شد) نمونه‌ها انتخاب شدند. تلاش شد که در هر طبقه سنی نیمی از نمونه‌ها به زنان و نیمی به مردان اختصاص یابد. تعداد کل نمونه‌ها ۲۴۹۷ نفر بود.

برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه و مصاحبه استفاده شد. پرسشنامه مورد استفاده در این تحقیق، محقق ساخته و شامل دو بخش است:

الف: اطلاعات فردی مربوط به پاسخگویان شامل سن، جنس، وضعیت تأهل، وضعیت تحصیلی، وضعیت اشتغال و مقدار درآمد ماهیانه؛

ب: پرسش‌های ویژه تحقیق، ثبات درونی پرسشنامه با استفاده از روش ضریب همبستگی آلفای کرونباخ در مراحل اولیه تحقیق محاسبه شد و مقدار آن ۰/۷۰۳ به دست آمد که نشان‌دهنده اعتبار قابل قبولی است. برای بررسی اعتبار محتوایی، از دیدگاه‌های استادان مختلف در رشته مدیریت و متخصصان امور فرهنگی و ورزشی استفاده شد. روایی درونی پرسشنامه نیز پس از بررسی دیدگاه‌های کارشناسان و استادان مربوط مورد تأیید قرار گرفت.

برای ارائه داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی و برای تحلیل و مقایسه نگرش زنان و مردان در رده‌های سنی مختلف از روش‌های آمار استنباطی از جمله توزیع χ^2 استفاده شد.

یافته‌های تحقیق

ابتدا برخی از یافته‌ها (بدون ارائه جدول‌ها) به طور خلاصه ارائه می‌شود، سپس جدول‌ها و شرح نتایج مربوط به چند پرسش مهم ارائه شده و به مقایسه نگرش اقشار مختلف در مورد متغیرهای تحقیق پرداخته می‌شود.

الف. چند یافته کلی: حدود ۵۳ درصد حجم نمونه آماری را افراد زیر ۳۰ سال و حدود ۴۷ درصد را افراد بالای ۳۰ سال تشکیل می‌دهند. حدود ۵۴ درصد کل افراد را زنان و حدود ۴۶ درصد را مردان تشکیل می‌دهند. حدود ۴۷ درصد افراد متأهل و حدود ۵۳ درصد

مجرد هستند. بیشترین درصد حجم نمونه آماری دارای مدرک دیپلم متوسطه و کمترین درصد آنها، کم سواد و بی سوادند. حدود ۱ درصد حجم نمونه آماری را نیز افراد دارای تحصیلات حوزوی تشکیل می دهند. افراد مورد بررسی از نظر شغلی، به ترتیب دانشجوی، کارمند، معلم، خانه دار، دارای شغل آزاد، بیکار و بازنشسته هستند. اوقات فراغت بیشتر افراد مورد بررسی کمتر از ۴ ساعت در هفته است. حدود ۷۲ درصد افراد مورد بررسی اخبار ورزشی را پیگیری می کنند.

ب. شرح نتایج پاسخ به چند پرسش مهم و مقایسه نگرش اقشار مختلف

جدول ۱. درصد پاسخ نمونه آماری به پرسش «آیا برای دیدن مسابقات ورزشی به ورزشگاه می روید»

خیر	بلی	گروهها
۸۰/۹	۱۹/۱	بی سواد و کم سواد
۵۹/۵	۴۰/۵	زیر دیپلم
۶۲/۶	۳۷/۴	دیپلم
۵۸	۴۲	کاردانی و دانشجو
۶۵/۷	۳۴/۳	کارشناسی و بالاتر
۸۱/۸	۱۸/۲	تحصیلات حوزوی
۷۷/۹	۲۲/۱	زنان
۵۳/۱	۴۶/۹	مردان
۶۳/۶	۳۶/۴	زیر ۳۰ سال
۶۸	۳۲	بالای ۳۰ سال
۸۵/۶	۱۴/۴	نخبگان
۵۹	۴۱	مردم عادی
۶۳/۴	۳۶/۶	مجموع

مردان بیشتر از زنان، افراد با سنین کمتر از ۳۰ سال بیشتر از دیگران و مردم عادی بیش از نخبگان به دیدن مسابقات می روند. مسابقات فوتبال نیز پربیننده ترین رشته ورزشی میان اقشار مختلف است. افراد با تحصیلات زیر دیپلم و دیپلم بیشتر و افراد با تحصیلات حوزوی کمتر از دیگران به دیدن مسابقات ورزشی می روند. آزمون χ^2 نشان داد تفاوت میان این گروهها از نظر آماری معنی دار است ($\chi^2 = 151/6$ و $P = 0/000$). همچنین افراد زیر ۳۰ سال به طور معنی داری بیشتر به ورزشگاهها می روند ($\chi^2 = 47/1$ و $P = 0/001$). افرادی با موقعیت های اجتماعی خاص دارند، نسبت به افراد عادی (کارگران، دانش آموزان، دانشجویان، کارمندان و ...) کمتر برای دیدن مسابقات به ورزشگاهها

می‌روند. آزمون χ^2 نشان داد این تفاوت نیز از نظر آماری معنی‌دار است ($\chi^2 = 47/4$) و $(P = 0/000)$.

جدول ۲. دلایل «عدم حضور گروه‌های مختلف در میدان‌های ورزشی برای تماشای مسابقات» (درصد)

دلایل	عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی برخی تماشاچیان مرد	عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی برخی ورزشکاران مرد	دور بودن محل برگزاری مسابقه از محل سکونت	پخش مسابقه از تلویزیون	عدم همراهی اعضای خانواده	گرانی بلیت	عدم علاقه به دیدن مسابقات	گروه‌ها
بی‌سواد و کم‌سواد	۳۴	۲۶/۱	۱۶/۷	۲۱/۹	۱۷/۵	۷/۵	۲۲/۸	تخصصیات
زیر دیپلم	۲۵/۴	۱۹/۵	۲۷/۸	۲۷/۲	۸/۳	۷/۱	۱۳	
دیپلم	۲۷/۵	۲۴/۳	۱۸/۱	۲۷/۷	۱۰/۹	۶/۳	۱۴/۷	
کاردانی و دانشجوی	۱۹/۲	۱۵/۹	۲۹/۷	۳۱/۵	۲۰/۵	۵/۱	۱۰/۷	
کارشناسی و بالاتر	۱۷/۱	۱۶/۱	۲۴	۳۵/۷	۵/۶	۲/۲	۱۳/۸	
تحصیلات حوزوی	۳۲/۱	۲۵	۱۷/۹	۲۵	۱۴/۳	۱۷/۹	۲۵	
زنان	۳۴	۴۵	۲۰	۲۲/۹	۹/۷	۱۲/۹	۷/۴	جنسیت
مردان	۲۱/۸	۹/۱	۲۹/۴	۴۱/۹	۵/۶	۱۴/۲	۱۱	
زیر ۳۰ سال	۱۶/۶	۱۵/۳	۲۸/۴	۳۱/۳	۱۰	۶/۲	۹/۹	سن
بالای ۳۰ سال	۱۷/۱	۱۶/۹	۱۸/۵	۲۷/۶	۶/۸	۳/۴	۷/۵	
نخبگان	۱۷/۷	۱۵/۱	۱۰/۵	۱۲/۹	۳/۷	۱/۶	۵/۱	موقعیت اجتماعی
مردم عادی	۱۹/۶	۱۶/۵	۲۷/۱	۳۴/۵	۹/۷	۵/۹	۱۶/۲	
مجموع	۱۶/۹	۶/۲	۲۳/۳	۲۹/۶	۸/۴	۴/۹	۱۳/۷	

بر اساس جدول بالا، مهم‌ترین دلایل افراد برای نرفتن به ورزشگاه‌ها برای دیدن مسابقات، پخش مسابقه از تلویزیون (۳۰ درصد) و دور بودن محل مسابقه (۲۳ درصد) و عدم رعایت مسائل اخلاقی (۱۷ درصد) است.

جدول ۳ نشان می‌دهد که از مجموع افراد مورد بررسی، حدود ۶۴ درصد معتقدند حضور تماشاگران زن از نظر سیاسی - اجتماعی در داخل و خارج کشور تأثیر مثبت دارد، در حالی که ۱۴ درصد خلاف این نظر را دارند. مقایسه نشان می‌دهد با افزایش سطح تحصیلی، موافقت افراد با این نظر بیشتر می‌شود. گروه سنی زیر ۳۰ سال نیز بیش از

گروه‌های دیگر با این موضوع موافق‌اند. زنان بیشتر از مردان و نخبگان بیش از افراد عادی به تأثیر مثبت حضور تماشاگران زن از دیدگاه سیاسی - اجتماعی در داخل و خارج کشور اعتقاد دارند.

جدول ۳. نگرش اقسام مختلف در مورد تأثیر حضور تماشاگران زن از نظر سیاسی - اجتماعی در داخل و خارج کشور

گروه‌ها	کاملاً موافق	موافق	بدون نظر	مخالف	کاملاً مخالف	
تحصیلات	بی سواد و کم سواد	۱۸/۳	۱۸/۳	۳۶/۵	۱۰/۶	۱۶/۳
	زیر دیپلم	۲۹/۹	۲۵/۴	۳۱/۸	۹	۳/۹
	دیپلم	۳۶/۴	۲۴/۶	۲۴/۴	۹/۵	۵/۱
	کاردانی و دانشجو	۳۹/۱	۳۱/۲	۱۹/۳	۶/۴	۴۰
	کارشناسی و بالاتر	۴۰/۷	۳۶/۳	۱۲/۸	۶/۴	۳/۸
	تحصیلات حوزوی	۲۵	۴۰	۳۶	-	۴
جنسیت	زنان	۳۴/۷	۲۸/۹	۲۴	۶/۷	۵/۷
	مردان	۳۴/۱	۳۰/۳	۱۹/۶	۸/۸	۷/۲
سن	زیر ۳۰ سال	۳۷/۷	۲۸/۸	۲۱/۸	۷/۱	۴/۶
	بالای ۳۰ سال	۳۱/۲	۳۵/۲	۲۲/۳	۸/۴	۷/۹
هویت اجتماعی	نخبگان	۳۲/۸	۳۹/۸	۱۲/۹	۸/۶	۵/۹
	مردم عادی	۳۵/۵	۲۰/۸	۳۰/۱	۶/۱	۷/۵
مجموع	۳۴/۵	۲۹/۴	۲۲	۷/۹	۶/۱	

براساس یافته‌های جدول ۴، بیشتر افراد مورد بررسی (۴۰ درصد) شرایط فعلی کشور را برای حضور تماشاگران زن مناسب نمی‌دانند. بیشتر زنان و بخش عمده‌ای از مردان شرایط کنونی کشور را برای حضور به عنوان تماشاچی در میدان‌های مسابقات مردان مناسب نمی‌دانند. بیش از نیمی از نخبگان نیز شرایط کنونی کشور را برای حضور زنان تماشاچی مناسب نمی‌دانند، در حالی که مردم عادی شرایط را مناسب‌تر می‌دانند. گروه سنی زیر ۳۰ سال شرایط را مناسب و گروه‌های سنی دیگر شرایط را نامناسب می‌دانند.

گروه‌ها	بلی - شرایط مناسب است	خیر - شرایط مناسب نیست	تابه حال به آن فکر نکرده‌ام
تحصیلات	بی سواد و کم سواد	۱۷	۴۶/۸
	زیر دیپلم	۳۶/۱	۳۵/۶
	دیپلم	۳۹/۳	۳۶/۹
	کاردانی و دانشجو	۴۲/۴	۳۷/۹
	کارشناسی و بالاتر	۳۶/۷	۴۴/۹
تحصیلات حوزوی	۳۰/۳	۶۹/۷	-
سن	زنان	۳۴/۳	۴۰/۳
	مردان	۴۲/۴	۳۶/۷
	زیر ۳۰ سال	۴۰/۳	۳۸/۹
وضعیت شغلی	بالای ۳۰ سال	۳۵/۲	۴۱
	نخبگان	۳۲/۴	۵۱/۹
وضعیت اقتصادی	مردم عادی	۳۸/۵	۳۷/۵
	مجموع	۳۷/۶	۳۹/۵
			۲۲/۹

جدول ۵ نشان می‌دهد که مهم‌ترین دلایل مخالفان، عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی تماشاچیان مرد است. نامناسب بودن فضاهای ورزشی از دیگر دلایل مخالفت این افراد است.

بیشتر افراد با تحصیلات حوزوی هم به دلیل مغایرت حضور تماشاگران زن با مسائل شرعی و همچنین عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی تماشاچیان مرد، شرایط کشور را مناسب این کار نمی‌دانند. زنان به دلیل عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی مردان تماشاچی و مردان علاوه بر این، به دلیل نامناسب بودن فضای ورزشی شرایط را برای حضور تماشاگران زن مناسب نمی‌دانند. افراد گروه سنی زیر ۳۰ سال به دلیل نامناسب بودن فضاهای ورزشی و افراد گروه سنی بالای ۳۰ سال به علت عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی تماشاچیان مرد، شرایط را نامناسب توصیف کرده‌اند. هم افراد دارای موقعیت خاص اجتماعی و هم مردم عادی به دلیل عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی تماشاچیان مرد، شرایط فعلی کشور را مناسب حضور زنان تماشاچی نمی‌دانند.

جدول ۵. دلایل «مخالفت اقتدار مختلف با حضور تماشاگران زن در میدان‌های ورزشی مردان (درصد) در شرایط فعلی کشور»

گروه‌ها	دلایل مخالف و عرف است	عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی زنان تماشاچی	پوشش نامناسب ورزشکاران مرد	نامناسب بودن فضای ورزشی میدان‌ها	زمان نامناسب برگزاری مسابقات	دوری محل مسابقه از محل سکونت	عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی ورزشکاران مرد	عدم رعایت مسائل اخلاقی از سوی تماشاچیان مرد	ایجاد اختلال در ورزشگاه‌ها	گروه‌ها	
										بی‌سواد و کم‌سواد	زیر دبلیوم
	۱۰/۶	۲۲/۷	۲۵/۸	۲۴/۲	۶/۱	۹/۱	۹/۱	۲۱/۲	۲۱/۲	۲۱/۲	۲۱/۲
	۲۹/۲	۲۹/۲	۲۸/۲	۳۹/۱	۹/۴	۱۱/۹	۲۲/۸	۳۷/۶	۲۰/۳	۲۰/۳	۲۰/۳
	۱۹/۶	۲۵/۴	۲۰/۴	۴۰/۸	۵	۸/۸	۱۴/۶	۴۸/۵	۱۶/۶	۱۶/۶	۱۶/۶
	۱۹	۲۹/۴	۱۷/۵	۴۸/۷	۹/۳	۱۱/۲	۱۹/۷	۵۵/۸	۲۰/۸	۲۰/۸	۲۰/۸
	۱۲/۲	۲۰/۲	۱۵/۴	۴۴/۳	۸/۲	۹/۵	۲۱/۷	۴۷/۷	۱۴/۹	۱۴/۹	۱۴/۹
	۳۴/۸	۲۶/۱	۲۱/۷	۶۱/۸	۱۷/۴	۲۱/۷	۲۱/۷	۳۴/۸	۳۰/۴	۳۰/۴	۳۰/۴
	۱۸/۴	۲۵/۲	۱۸	۳۲/۹	۶/۹	۹/۵	۱۵/۷	۳۹/۵	۱۶/۱	۱۶/۱	۱۶/۱
	۲۰/۵	۲۱/۴	۲۱/۱	۵۲/۸	۸/۱	۱۰/۳	۲۲/۳	۵۲	۱۹	۱۹	۱۹
	۱۹/۲	۲۷/۷	۲۲/۹	۵۱/۳	۱۱/۱	۱۳/۳	۲۲/۵	۵/۱	۲۱/۹	۲۱/۹	۲۱/۹
	۲۰/۳	۲۰/۳	۱۶/۵	۳۵	۴/۶	۷/۲	۱۵/۷	۳۶/۹	۱۳/۴	۱۳/۴	۱۳/۴
	۷/۳	۱۲/۷	۳/۹	۱۸/۹	۵/۴	۵	۱۳/۹	۱۹/۳	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	۲۳	۲۷/۲	۲۴	۴۹/۱	۸/۳	۱۱/۵	۲۰/۴	۵۳/۴	۱۶/۵	۱۶/۵	۱۶/۵

جدول ۶ نشان می‌دهد از مجموع افراد مورد بررسی، حدود ۷۲ درصد معتقدند حضور تماشاگران زن سبب می‌شود محیط‌های ورزشی از نظر اخلاقی و فرهنگی مناسب‌تر شوند. حدود ۳۹ درصد این تأثیر را زیاد و حدود ۳۳ درصد آن را محدود دانسته‌اند. همچنین مقایسه نگرش افراد با تحصیلات مختلف نشان از آن دارد که بیشتر افراد کم‌سواد، اعتقادی به تأثیر حضور تماشاگران زن در ایجاد محیط اخلاقی و فرهنگی مناسب در میدان‌های ورزشی مردان ندارند، در حالی که با افزایش تحصیلات افراد، این اعتقاد بیشتر می‌شود و افراد تحصیلکرده اعتقاد دارند حضور تماشاچیان زن در ایجاد محیط مناسب و اخلاقی و فرهنگی مناسب در میدان‌ها بسیار مؤثر است. آزمون χ^2 تفاوت میان نگرش افراد با تحصیلات متفاوت را نشان می‌دهد ($\chi^2 = 12/67, P = 0/00$).

مقایسه‌ای دیگر نیز نشان از این دارد که زنان کمتر از مردان به تأثیر حضور تماشاچیان زن در ایجاد محیط اخلاقی و فرهنگی مناسب در میدان‌های ورزشی معتقدند. آزمون χ^2 تفاوت معنی‌دار میان این دو گروه را تایید می‌کند ($\chi^2 = 11/2, P = 0/001$).

جدول ۶. مقایسه نگرش اقشار مختلف در مورد تاثیر حضور تماشاگران زن در ایجاد محیط اخلاقی و فرهنگی مناسب‌تر در میدان‌های ورزشی مردان»

گروه‌ها	تاثیر دارد	تا حدی موثر است	تاثیر ندارد	
تحصیلات	بی‌سواد و کم‌سواد	۲۳/۹	۳۳/۳	۴۲/۷
	زیر دیپلم	۳۴	۳۷/۵	۲۸/۵
	دیپلم	۳۴/۴	۴۰/۵	۲۵/۱
	کاردانی و دانشجو	۴۳/۲	۲۹/۲	۲۷/۵
	کارشناسی و بالاتر	۴۵/۱	۲۵/۵	۲۹/۳
	تحصیلات حوزوی	۱۸/۵	۵۵/۶	۲۵/۹
جنسیت	زنان	۳۹	۲۸/۳	۳۲/۷
	مردان	۳۸/۴	۳۸/۲	۲۳/۳
سن	زیر ۳۰ سال	۳۴/۶	۴۱	۲۴/۴
	بالای ۳۰ سال	۴۲/۳	۲۵/۸	۳۱/۹
موقعیت اجتماعی	نخبگان	۳۶/۴	۳۹/۶	۲۴/۱
	مردم عادی	۳۹/۲	۳۱/۵	۲۹/۲
مجموع	۳۸/۷	۳۲/۹	۲۸/۴	

جدول ۷ نشان می‌دهد حدود ۶۵ درصد افراد مورد بررسی، معتقدند جای زنان و خانواده‌ها باید از مردان جدا باشد و بخشی از جایگاه‌ها به محل استقرار خانواده‌ها اختصاص یابد.

مقایسه نگرش افراد با درجات مختلف تحصیلی نشان می‌دهد که افراد کم‌سوادتر به جدا بودن جایگاه مردان از زنان و افراد با تحصیلات بالاتر به اختصاص محل ویژه برای استقرار خانواده‌ها نظر دارند. بیشتر افراد با تحصیلات حوزوی معتقدند اگر بخشی از جایگاه در ورزشگاه‌ها به زنان و کودکان اختصاص یابد، بهتر است.

جدول ۷. مقایسه «نگرش اقشار مختلف در مورد وضعیت جایگاه تماشاچیان زن در میدان‌های ورزشی»

گروه	دلایل	جدان از مردان	بخشی از ورزشگاه به خانوادها اختصاص یابد	بخشی از ورزشگاه به زنان و کودکان اختصاص یابد	صدای تماشاچیان مرد به زن نرسد	تماشاچیان زن و مرد یکدیگر را نبینند	خانوادها هر جا مایل اند بنشینند	زنان هر جا مایل اند بنشینند
تخصصی	بی سواد و کم سواد	۶۱/۵	۲۵	۱۹/۲	۶/۷	۹/۶	۵/۸	۵/۸
	زیر دیپلم	۵۰/۳	۲۹/۹	۱۳/۸	۳/۷	۶/۴	۴/۳	۹/۷
	دیپلم	۳۹/۲	۴۰/۲	۱۵/۸	۲/۱	۷/۱	۸/۷	۹/۵
	کاردانی و دانشجو	۳۶/۴	۴۷/۸	۲۰/۷	۲/۲	۳/۴	۸/۶	۸/۱
	کارشناسی و بالاتر	۳۳/۵	۵۷/۹	۲۱/۷	۲	۴	۱۰/۲	۸
	تحصیلات حوزوی	۴۰	۴۰	۷۲	۸	-	-	-
تعمیم	زنان	۳۰/۳	۳۴/۸	۱۳/۲	۱/۷	۴/۳	۴/۶	۶/۶
	مردان	۳۴/۵	۳۷/۱	۱۷/۲	۲/۷	۴/۴	۶/۱	۷/۲
سن	زیر ۳۰ سال	۳۰/۷	۳۴/۷	۱۴/۷	۱/۹	۴/۳	۵/۸	۷/۹
	بالای ۳۰ سال	۳۲/۶	۳۴/۹	۱۴/۴	۲/۲	۴/۲	۶/۳	۵/۴
وضعیت اجتماعی	نخبگان	۲۷/۵	۴۲/۴	۱۹/۵	۰/۸	۱/۱	۶/۹	۱/۱
	مردم عادی	۳۰/۹	۳۶/۳	۱۳/۶	۲/۱	۴/۴	۵/۷	۶/۹
	مجموع	۳۰/۲	۳۵/۲	۱۵	۲/۱	۴/۴	۶/۳	۶/۸

مقایسه افراد با سطوح مختلف تحصیلی نشان می‌دهد بیشتر افراد با این پیشنهاد به دلیل اعتراض مردان مخالفت دارند. حدود ۴۰ درصد زنان و بالغ بر ۵۰ درصد مردان معتقدند نوبتی بودن تماشای مسابقات پیشنهاد خوبی نیست، زیرا سبب اعتراض مردان می‌شود. حدود ۳۲ درصد زنان اعتقاد دارند نوبتی بودن تماشای مسابقات موجب برقراری نظم می‌شود و ۲۳ درصد نیز اعتقاد دارند این کار سبب می‌شود زنان به حق خود برسند.

حدود ۲۹ درصد نخبگان و ۲۱ درصد مردم عادی معتقدند در صورت نوبتی بودن تماشای مسابقات، زنان به حق خود می‌رسند. حدود ۲۵ درصد مردم عادی و ۱۸ درصد نخبگان نیز معتقدند نوبتی بودن تماشای مسابقات پیشنهاد خوبی است و سبب ایجاد نظم می‌شود. در مجموع، این روش مورد توجه بیشتر افراد قرار نگرفت.

جدول ۸. مقایسه «نگرش اقشار مختلف درباره نوبتی بودن تماشای مسابقات برای مردان و زنان»

گروه‌ها	موضوع		
	پیشنهاد خوبی است و زنان به حق خود می‌رسند	پیشنهاد خوبی است، زیرا نظم ایجاد می‌شود و مسائل اخلاقی بهتر رعایت می‌شود	پیشنهاد خوبی نیست، زیرا مردان معترض می‌شوند
تحصیلات	کم‌سواد و بی‌سواد	۳۲/۷	۴۳/۳
	زیر دیپلم	۲۶/۹	۴۹/۷
	دیپلم	۱۵/۸	۵۹/۶
	کاردانی و دانشجو	۱۴/۳	۶۳/۱
	کارشناسی و بالاتر	۱۳/۶	۷۱/۴
	تحصیلات حوزوی	۲۴	۵۶
جنسیت	زنان	۲۳/۱	۴۰/۴
	مردان	۲۱/۲	۵۴/۲
ع	زیر ۳۰ سال	۱۹/۸	۵۳/۶
	بالای ۳۰ سال	۲۶/۶	۵۱/۳
وضعیت اجتماعی	نخبگان	۲۹/۲	۵۳
	مردم عادی	۲۱/۴	۵۳/۶
	مجموع	۲۲/۱	۵۴/۹

در مورد رشته‌های ورزشی، بیشتر افراد مورد بررسی علاقه خود را به‌طور «کلی» و برای حضور در مسابقات «همه رشته‌ها» بیان کردند. البته رشته‌های ورزشی ۱- والیبال، فوتبال، کشتی؛ ۲- رشته‌های رزمی؛ ۳- بسکتبال؛ ۴- بدمینتون؛ ۵- قایقرانی، شمشیربازی، ژیمناستیک، تنیس روی میز، واترپلو، شنا از اولویت نسبی برخوردار بودند.

بحث و نتیجه‌گیری

باید اذعان کرد که کمیت و کیفیت پاسخگویان در این تحقیق به نحوی است که ارزش یافته‌ها را دو چندان می‌کند. توجه به سطح تحصیلات، توزیع جنسیتی و استانی و شرایط سنی افراد، اهمیت دیدگاه‌های ارائه‌شده را نشان می‌دهد.

در نگاهی کلی به نتایج به‌دست آمده باید گفت بیشتر پاسخگویان به ورزش علاقه‌مندند و ورزش می‌کنند و دلایل ارزشمندی را برای لزوم حضور زنان در ورزشگاه‌ها ارائه می‌دهند (جدول ۲). این دلایل هم به لحاظ فرهنگی و هم از نظر فنی قابل تأمل است، زیرا به نظر پاسخگویان، حضور تماشاچیان زن سبب ایجاد انگیزه در قهرمانان،

ایجاد شور و نشاط، تلطیف فرهنگی ورزشگاه‌ها و توسعه فرهنگ ورزش کردن در خانواده‌ها می‌شود. اگرچه فرصت تحلیل تک تک این موارد وجود ندارد، باید به این نکته پر اهمیت اشاره کرد که جایگاه و شأن زن، هم در فرهنگ و سنت ایرانی و هم در آموزه‌های دین مبین اسلام بسیار والاست (۴). در فرهنگ ملی ایران، بسیاری از گفتارها و رفتارهایی که در زمان عدم حضور زنان عادی قلمداد می‌شود، در جمعی که زنان حاضر باشند، با احتیاط و حتی خودداری افراد همراه می‌شود. حجب و حیای مردان در حضور زنان، ویژگی عرفی - ملی ایرانیان است که از آن می‌توان با عنوان شرم فرهنگی و ارزشی نام برد. یافته‌های تحقیق حاضر حکایت از این مسئله دارد که حضور زنان در جایگاه تماشاچیان - به احتمال بسیار - مانع از بروز برخی رفتارها و گفتارهای غیراخلاقی مردان خواهد شد. اگرچه آزمایش این نظریه دشوار به نظر می‌رسد، گذشتن از آن نیز آسان نیست. متأسفانه امروزه در برخی از مسابقات - به ویژه در فوتبال - استفاده از کلمات بسیار زشت و ناسزاهای رکیک، عادی و معمولی شده است، به نحوی که گاهی چند هزار تماشاچی، حتی برای مدتی بیش از چند دقیقه مستهجن‌ترین کلمات را به کار می‌برند (۱۷، ۱۶). آیا این رفتار در حضور چند هزار خانم نیز تکرار خواهد شد؟ آیا اگر از قبل به تماشاچیان تذکر داده شود که خانواده‌ها و بانوان نیز حضور دارند، باز هم با همین شدت به این رفتارهای ناپسند و غیراخلاقی ادامه داده خواهد شد؟ در این مسیر موانعی نیز وجود دارند که باید برطرف شوند. مهم‌ترین مانع را مناسب نبودن زمان حاضر می‌دانند. شاید بتوان گفت برای حضور تماشاچیان زن در ورزشگاه‌ها، به زمان بیشتری نیاز داریم. به نظر می‌رسد این زمان باید مصرف رشد فرهنگی - اجتماعی مردم شود تا به مرتبه‌ای برسند که فضای ورزشگاه‌ها از نظر فرهنگی برای زنان امن باشد (۸، ۷، ۶).

این ناامنی در جاهایی چون وسایل نقلیه گروهی، جاده‌ها، پارک‌ها و برخی تفریحگاه‌ها نیز وجود دارد. از این رو این مسئله به ذات و ماهیت ورزش باز نمی‌گردد (۱۰، ۹). آزار و اذیت زنان در بسیاری از کشورها معضلی اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود، اما با بررسی بسیاری از جوامع ملاحظه می‌شود که رشد فرهنگی و اخلاقی پایه اصلی امنیت زنان در جامعه است (۵).

در ایران نیز این عارضه فرهنگی وجود دارد که اگرچه ریشه‌یابی آن از عهده این نوشتار خارج است، دست کم می‌توان به این موضوع اشاره کرد که شدت ناامنی زنان در جوامع سنتی‌تر و دینی‌تر مانند روستاها و شهرهای کوچک، کمتر از شهرهای بزرگ است. این مسئله، گذشته از اینکه از دست‌خوردگی فرهنگ ملی و دینی ایرانیان شهرنشین حکایت دارد، به لحاظ تعیین راهبردها و رویه‌های مورد نظر نیز ضرورت قائل شدن به تفاوت میان شهرهای بزرگ و کوچک را آشکار می‌سازد (۱۲، ۱۱). به بیان روشن‌تر، شاید بهتر باشد مسئله حضور تماشاچیان زن را ابتدا از شهرهای کوچک‌تر و آماده‌تر آغاز کرد. به هر حال این مسئله به تحقق رشد فرهنگی و اجتماعی مردم وابسته است.

بخشی از این رشد، برنامه‌ریزی و عملیاتی است که باید توسط مدیران ورزشی و مسئولان ورزشگاه‌ها انجام شود (۲۰). برای مثال بسیاری از پاسخگویان به جداسازی محل استقرار زنان و مردان و روش‌هایی مانند آن اشاره کرده‌اند (جدول ۷). تحقق این موضوع را می‌توان به‌عنوان یک طرح آزمایشی بررسی کرد. تماشای نوبتی مسابقات نیز درصد زیادی از نظرها را به خود جلب کرده است (جدول ۸) و کاملاً قابل بررسی و اجرای آزمایشی است. توقع پاسخگویان از رسانه‌ها برای آماده‌سازی شرایط برای احقاق حق زنان بسیار منطقی است و باید مورد نظر رسانه‌ها باشد. این کار چه بسا از نظر اقتصادی برای خود رسانه‌ها نیز سودمند باشد (۱۳).

در کنار هم قرار دادن این دو واژه، یعنی «احقاق حق زنان» و «تماشای نوبتی»، رویکرد ویژه‌ای را مطرح می‌کند که رنگ و بوی حقوقی دارد. در واقع پیشنهادهای پاسخگویان حاکی از آن است که آنان در پی یافتن راه‌حلی برای احقاق حق هستند و پاسخ دادن به این «مطالبه» را بر مدیران لازم می‌دانند.

هم از منظر اجتماعی و هم از منظر منطق هزینه - فایده، مدیران باید به این موضوع توجه جدی داشته باشند که با پاک کردن صورت مسئله و به تأخیر انداختن موضوع، جامعه متضرر خواهد شد، چرا که نیمی از جامعه - یعنی زنان - با این احساس زندگی می‌کنند که عدم اجازه به آنان برای تماشای مسابقات مردان، دلیل دیگری از پایداری شدن حقوق زنان در ایران است و این احساس بی‌گمان، هزینه سنگینی را در پی دارد (۱۴، ۱۵).

با نگاهی به رشته‌های ورزشی مورد نظر موافقان طرح آشکار می‌شود که افراد موافق حضور تماشاچیان زن، کاملاً نسبت به ارزش‌های فرهنگی و اخلاقی جامعه ایرانی و احترام به آنها حساس‌اند و با یک معیار آشکار (نمایان بودن بدن مردان) تعدادی از رشته‌های ورزشی را از گردونه خارج می‌کنند.

به نظر می‌رسد که کلید حل این مشکل در اراده و رفتار مردان باید جست و جو شود. در واقع پاسخگویان به درستی اشاره کرده‌اند که تا زمانی که تماشاچیان مرد نخواهند و آماده نباشند، محیط برای تماشاچیان زن ایمن نخواهد بود. رعایت اصول اخلاقی و احترام به ارزش‌های دینی و ملی توسط مردان به یکباره مشکل را مرتفع خواهد ساخت.

آیا این مسئله مهم را فقط باید در حد خواهش و تمنا از مردان مورد توجه قرار داد و به انتظاری نامعلوم نشست یا با وضع قوانین و مقررات نیز می‌توان از تجاوز مردان به حقوق زنان جلوگیری کرد؟ متأسفانه، این مردان هستند که با ضعف‌های رفتاری و گفتاری خود، موجب تضییع حقوق زنان می‌شوند و با هیچ محدودیت قانونی نیز مواجه نمی‌شوند.

عدالت اجتماعی، عقل و منطق حکم می‌کند که زنان نباید تاوان خطای مردان را بپردازند، از این رو علاوه بر رشد فرهنگی و اجتماعی، وضع قوانین و مقررات نیز در حل مسئله مؤثر خواهد بود. اعلام اینکه تماشاچیان زن نیز در کنار مردان در ورزشگاه‌ها حضور خواهند داشت، اگر با اعلام قوانین و مقررات فرهنگی همراه شود و با خاطیان نیز برخورد جدی صورت پذیرد، موجب دفاع از حقوق زنان خواهد شد و رضایت آنان را به همراه خواهد داشت.

تحصیلات بیشتر، سن کمتر و مرد بودن، دلیلی برای اعتقاد بیشتر پاسخگویان به حضور تماشاچیان زن است. این تصویر حایز اهمیت فراوان است و ضرورت حضور تماشاچیان زن را گوشزد می‌کند.

جالب‌تر اینکه بیشتر پاسخگویان، مستقل از سطح تحصیلات، سن، جایگاه اجتماعی و جنس، بر این باورند که حضور زنان، سبب ارتقای سطح فرهنگی ورزشگاه‌های کشور می‌شود. البته این موضوع را باید مشروط قلمداد کرد، ولی می‌توان آن را موضوع پژوهش ارزشمندی دانست که ارزش سرمایه‌گذاری را دارد و از ابعاد داخلی و خارجی قابل تأمل است، زیرا توانمندی نظام اسلامی را در ارائه رویه‌های شایسته که متناسب با

ارزش‌های اجتماعی امروزی است و با موازین اسلامی نیز مغایرتی ندارد، آشکار خواهد ساخت.

علاقهٔ زیاد زنان به دیدن مسابقات و اتفاق نظر افراد به تأثیر حضور تماشاچیان زن در رعایت مسائل اخلاقی از سوی ورزشکاران و تماشاچیان و همچنین تأثیر دیدن رقابت‌های ورزشی در ایجاد شور و نشاط و روحیهٔ بهتر در زنان، دلیل خوبی برای سرمایه‌گذاری با هدف توسعهٔ فرهنگ و ایجاد شرایط متناسب با ارزش‌های جامعهٔ اسلامی است.

براساس یافته‌ها، افراد مورد بررسی در بیشتر استان‌ها دیدن مسابقات رشته‌های فوتبال، والیبال، بسکتبال، وزنه‌برداری، ورزش‌های رزمی، تنیس روی میز، بدمینتون، تنیس، قایقرانی و ورزش‌های بومی و محلی را مجاز می‌دانند، از این رو سرمایه‌گذاری در ایجاد شرایط و زمینه‌های مناسب به منظور تماشای این مسابقات برای زنان با نگاهی به موارد زیر باید در دستور کار مسئولان قرار گیرد.

ایجاد جایگاه ویژهٔ استقرار زنان و خانواده‌ها در میدان‌های ورزشی، فراهم ساختن امکانات و تسهیلات رفاهی ویژهٔ تماشاچیان زن از جمله تهیهٔ بلیت در نقاط مرکزی شهر، وسیلهٔ آمد و شد ویژهٔ زنان و خانواده‌ها، امکانات ویژهٔ ورود و خروج از ورزشگاه‌ها، کاهش نرخ بلیت تماشای مسابقات برای خانواده‌ها و سازماندهی هواداران رشته‌های ورزشی از راه تأسیس کانون هواداران در همهٔ فدراسیون‌ها نیز کار مهم و مؤثری است. تقویت مظاهر فرهنگی از سوی تماشاچیان و ورزشکاران مرد نیز ضروری است. برای مثال پوشش خاص یا برهنه بودن بالاتنهٔ مردان تماشاچی شاید در ورزشگاه‌های جهان از نظر عرفی پذیرفته باشد، ولی این کار ممکن است مانع حضور زنان در ورزشگاه‌ها باشد. به‌عنوان مثال دیگر باید برخی رفتارهای عرفی ورزشکاران با یکدیگر و با تماشاچیان نیز اصلاح شود که این موارد را می‌توان به هنگام تشویق یکدیگر، به هنگام شادی ناشی از رسیدن به گل در فوتبال مشاهده کرد. حمل کردن شعارهای مکتوب و تصویری و بیان کلمات دوپهلوی که یادآور مسائل غیراخلاقی، جنسی و شبیه آن است نیز باید اصلاح شود. رفع عوامل ایجاد نارضایتی و رعایت حقوق تماشاچیان مرد نیز زمینهٔ لازم برای حضور شایستهٔ زنان را فراهم خواهد کرد.

- تلاش در راستای توسعه فرهنگ حضور تماشاچیان زن در مسابقات از راه‌های زیر لازم و مفید است:
- بحث و بررسی درباره ارزش و تأثیر حضور تماشاچیان زن از ابعاد مختلف بر زنان در رسانه‌های گروهی به ویژه تلویزیون و جراید؛
 - طرح ارزش و تأثیر حضور تماشاچیان زن از ابعاد مختلف در رعایت مسائل اخلاقی از سوی مردان ورزشکار و تماشاچی از طرف ائمه جماعات، نمایندگان مجلس و شوراهای دیگر مسئولان؛
 - حضور زنان شاخص از جمله نمایندگان مجلس، اعضای شورای اسلامی شهرها و همسران مدیران و مسئولان نظام در مراسم افتتاح و اختتام مسابقات و تماشای مسابقات ورزشی؛
 - اجرای طرح آزمایشی حضور تماشاچیان زن در یک یا دو رشته ورزشی در سطوح ملی و بین‌المللی در استان‌هایی که از این نظر در وضعیت بهتر و آماده‌تری قرار دارند؛
 - نوبتی بودن تماشای مسابقات با توجه به نظر مساعد افراد در برخی استان‌ها؛
 - حضور تماشاچیان زن در مسابقات دانشگاهی، دانش‌آموزی و آماتوری به‌عنوان تمرینی مناسب؛
- خلاصه اینکه باید شرایطی فراهم آید که ضمن رعایت دقیق ضوابط قانونی و احترام کامل به ارزش‌های والای اسلامی و اخلاقی، دختران و زنان از آنچه خواسته و شاید حق آنان است، محروم نشوند و ارزش‌های تربیتی و بهداشتی و اجتماعی ورزش (۱۸، ۱۹) در جامعه ارتقا پیدا کند.

منابع

۱. شیخی، حمیدرضا. ورزش و جامعه، تهران، انتشارات سمت، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۱.
 ۲. احسانی، محمد. مدیریت معاصر در ورزش، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲. سازمان تربیت بدنی، مطالعات تفصیلی فرهنگ ورزشی، مرکز ملی مدیریت و توسعه ورزشی کشور، ۱۳۸۲.
 ۳. فنبیری‌نیاکی، عباس. ورزش بانوان، تهران، انتشارات دفتر مرکزی جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۹.
5. Capella, Michele E. (2002). "Measuring Sport Fans' Involvement, the fan Behaviour Questionnaire" *Southern Business Review*. 27.

۵. روزنامه کار و کارگر ، ۸۱/۶/۴
۶. ایران ورزشی ، ۸۲/۲/۲۴
۷. استقلال جوان ، ۸۱/۱۱/۱۳ ، ابرار ورزشی ۸۱/۱۱/۱
۸. مردم‌سالاری ، ۸۱/۱۱/۲۹
۹. خیر ورزشی ، ۸۱/۱۰/۱۰
۱۰. روزنامه آفرینش، ۸۱/۱۰/۲۸
۱۱. روزنامه زن ، ۷۷/۶/۱۶
۱۲. اله‌وردی جزایری اقتصاد ورزشی، انتشارات علم و ورزش ، زمستان ۱۳۸۰.
۱۳. روزنامه ایران ورزشی مورخه ۸۲/۳/۱۳
۱۴. روزنامه همشهری ، ۸۱/۱۰/۱۸ ، روزنامه جهان فوتبال مورخ ۸۱/۱۱/۱۸ ، روزنامه عدالت مورخ ۸۱/۱۱/۲۱ ، روزنامه ایران مورخ ۸۱/۱۱/۲۹
۱۵. روزنامه پیروزی ، ۸۱/۶/۱۳ ، روزنامه ایران ورزشی ، ۸۱/۶/۱۲ ، روزنامه ایران ورزشی ، ۸۱/۱۰/۲۵ ، روزنامه سیاست روز ، ۸۱/۱۰/۲۵
۱۶. روزنامه آفرینش ، ۸۱/۱۰/۱۸ ، روزنامه گلستان ایران ، ۸۱/۶/۱۳ ، روزنامه جهان فوتبال ، ۸۱/۱۵/۳۰ ، روزنامه همشهری ، ۸۲/۷/۱۹
۱۷. نمازی زاده، مهدی ؛ سلحشور، بهمن. تربیت بدنی عمومی. تهران، انتشارات سمت ، ۱۳۷۲.
۱۸. نمازی زاده، مهدی ؛ سلحشور، بهمن ، تربیت بدنی عمومی، تهران: انتشارات سمت ، ۱۳۶۷.
۱۹. سازمان تربیت بدنی ج. ۱ . ۱ . معاونت ورزشی بانوان، برنامه عمل ملی زنان در جمهوری اسلامی ایران.
۲۰. سازمان تربیت بدنی ج. ۱ . ۱ . معاونت ورزشی بانوان، برنامه عمل ملی زنان در جمهوری اسلامی ایران.